

K. van de Woestijne, *'Altijd maar bijeenblijven'. Brieven aan C. A. J. van Dishoeck, 1903-1929*, L. Jansen, J. Robert, ed. (Achter het boek XXIX; Amsterdam: Bas Lubberhuizen, Den Haag: Letterkundig museum, 1997, 272 blz., ISBN 90 73978 73 4).

Het Letterkundig museum in Den Haag heeft met het negenentwintigste deel van zijn reeks Achter het boek een goede keuze gedaan. De uitgave van de briefwisseling tussen de Vlaamse dichter en prozaschrijver Karel van de Woestijne en zijn Nederlandse uitgever C. A. J. van Dishoeck voorziet voor literatuurhistorici zeker in een behoefte. Hoewel slechts enkele brieven van Van Dishoeck bewaard zijn gebleven en de uitgave vrijwel uitsluitend steunt op de brieven van Van de Woestijne is beider relatie goed te volgen, al is er een leemte tussen 1919 en 1927. Het belang van de uitgave ligt in de mogelijkheid het verloop van Van de Woestijnes letterkundige productie te volgen. De kern van de brieven draait om het ontstaan, het voor de druk gereedmaken en het uitgeven van dicht- en prozawerk van Van de Woestijne, die vrijwel al zijn werk bij Van Dishoeck heeft uitgegeven. Het was geen eenvoudig proces. Afgezien van het creatieve proces werd vaak te vroeg iets beloofd, zodat er moeilijkheden rezen over inleverdata, proeven, correcties enzovoorts. Persoonlijke problemen, zoals veelvuldige ziekte — hij schreef in augustus 1906 'stervens-ziek' te zijn — en geldzorgen, op te lossen door voorschotten op aanstaande publicaties of op te verwachten inkomsten daarvan, vulden menige brief. Ze brachten soms ook spanningen in de onderlinge betrekkingen, maar leidden niet tot een breuk.

Naast zicht op het ontstaan van Van de Woestijnes oeuvre biedt de briefwisseling ook inzicht in de redactionele perikelen van het tijdschrift *Vlaanderen* (1902-1907), waarvan Van de Woestijne korte tijd het redactiesecretariaat verzorgde. Het was geen zorgeloze periode, al lag dat niet alleen aan zijn leiding. Van Dishoeck schreef op 12 maart 1907 aan Stijn Streuvels over de moeilijkheden rond het tijdschrift: 'gijlieden zijt ook zoo sensibel ('t spreekt vanzelf), zoo gauw op de teenen getrapt' (103).

Toch blijft er naar mijn mening na lezing van de briefwisseling een aantal zaken onduidelijk of onderbelicht. Zo krijgen we geen helderheid over wat Van Dishoeck bewoog om nogal wat Vlaamse auteurs in zijn fonds op te nemen en om het tijdschrift *Vlaanderen* uit te geven. Er moeten andere dan financiële motieven gespeeld hebben, want erg veel leverde Van de Woestijnes werk niet op en het tijdschrift kostte slechts geld. Ging het hem om een Groot-Nederlands cultuurbesef? Ook vernemen wij vrijwel niets over de problematiek van de Vlaamse beweging, die tussen 1900 en 1929 en met name in de jaren 1914-1918 turbulente tijden beleefde. In dat opzicht geven bijvoorbeeld de onlangs door Ada Deprez uitgegeven correspondenties van Van de Woestijne voor de *Nieuwe Rotterdamsche courant* meer informatie, zeker als het gaat om de periode 1906 tot ongeveer 1922. Ook de onvoltooide biografie van Van de Woestijne door P. Minderaa (deel I, 1942 en (postuum) deel II (1914-1919), verzorgd door A. Deprez en C. A. Zaalbergen) geeft meer.

Over de situatie in de Eerste Wereldoorlog lezen we nauwelijks iets, al is een opmerking (200) over toenemende leeslust en belangstelling voor het kopen van Nederlandstalige boeken interessant. Was dat omdat er door de oorlog weinig vertier was en er weinig andere consumptiemogelijkheden waren of was het toch een doorwerking van de emancipatie van het Nederlands in Vlaanderen en misschien zelfs wel van de propaganda van de activisten? Curieus is overigens dat midden in de oorlog Van de Woestijne vraagt of Van Dishoeck moderne Franse literatuur, waarover hij in de *NRC* wil schrijven, via het Duitse gezantschap in Den Haag naar de Duitse bezettingsautoriteiten in Brussel wil zenden. Van de Woestijne, die overigens een loyaal Belgisch patriot was, kende daar de dichter R. A. Schroder, die bij de censuur werkzaam was. De opzet werkte!

De briefwisseling biedt primair materiaal voor literatuurhistorici, anderen zullen misschien wat teleurgesteld zijn in de inhoud. Dit laat onverlet dat opnieuw in de reeks Achter het boek een esthetisch verzorgde en qua inleiding, annotatie en verantwoording deskundig uitgegeven briefwisseling is verschenen, waarvan kennisneming ons inzicht in het literaire klimaat van de eerste decennia van deze eeuw zeker verrijkt.

P. van Hees

D. de Weerd, ed., *De dochters van Marianne. 75 Jaar SVV* (Antwerpen, Baarn: Hadewijch, Gent: AMSAB, 1997, 352 blz., f44,90, ISBN 90 5240 446 1).

De dochters van Marianne brengt een geschiedenis van driekwart eeuw Socialistische vooruitziende vrouwen (de vrouwenorganisatie van het Belgische Nationaal verbond van socialistische mutualiteiten). Een hagiografie is het zeker niet geworden, hoewel er nu en dan een zelfgenoegzaam toentje klinkt. Dat laatste kon moeilijk worden vermeden: het uitgangspunt van het boek (de geschiedenis van één organisatie, en niet de geschiedenis van fracties en verenigingen) legt als vanzelf teleologische accenten die de lange (en bijgevolg succesvolle) geschiedenis van de vereniging benadrukken. Het lijkt me echter onbillijk hierop kritiek te leveren omdat dit de uitgangspunten van het boek in zijn geheel in twijfel zou trekken. Hagiografische neiginkjes neem ik er dus maar bij (onder andere in de korte biografieën van de sociaal-democratische vrouwelijke parlementsleden, 183-209), maar de kritische toon in dit boek overheerst ruim. Bovendien zit de geschiedenis van de SVV gevat in maatschappelijke ontwikkelingen en gaat het boek over meer dan de SVV alleen.

De dochters van Marianne bevat twee delen, met de jaren 1940-1944 als breuk (beknopt behandeld door L. Peiren). Het eerste deel is van de hand van D. de Weerd en beslaat ongeveer de helft van het aantal pagina's. In zes hoofdstukken buigt zij zich over belangrijke problemen waarmee de sociaal-democratische vrouwenbeweging werd geconfronteerd (de verhouding tussen vrouwen, de SVV en de partij; de strijd voor het stemrecht; de rol binnen de genese van de sociale zekerheid; vrouw en arbeid; vrouw en identiteit; vrouw en cultuur). Het tweede deel is heterogener dan het eerste. Voor de vijf hoofdstukken (de verhouding tussen vrouwen, de SVV en de partij; de actie voor moeder en kind; vrouw en arbeid; abortus en voorbehoedsmiddelen; het tijdschrift van de SVV) tekenen zes auteurs: D. de Weerd, N. Bracke, S. Vanrie en C. Hoedemaekers, K. Celis en L. Lievijs. Noodgedwongen beperken zij hun invalshoek en aanpak, terwijl zij minder gemakkelijk verbanden zien tussen de hoofdstukken. Dat maakt dit tweede deel schraler dan het eerste. Laat ik het minder pejoratief uitdrukken: het eerste deel is verhelderend, homogeen en spitant, maar het tweede deel is opsommend, feitengericht en taai.

Er zijn nog andere verschillen tussen beide. Het eerste deel raakt vele (rand)thema's aan zoals mentaliteit, mode, huishoudelijk comfort, seksualiteit of gezinsbestedingen, wat tot nieuwe en relevante visies leidt (bijvoorbeeld omtrent het beeld van de 'nieuwe vrouw' in de jaren 1930, bladzijde 157). Het tweede deel wordt beperkt tot de contouren van elk van de vijf hoofdstukken. Daarnaast zijn er ook historiografische verschillen: in het eerste deel besteedt D. de Weerd aandacht aan beeldvorming, stereotypering, percepties en sociale constructies. Dit is het resultaat van een specifieke visie op de bron, sterk gepromoot door de vrouwengeschiedschrijving, die echter nagenoeg helemaal ontbreekt in het tweede deel. Een laatste verschil betreft de soorten bronnen: het eerste deel maakt gebruik van geschreven, iconografische en mondelinge bronnen, het tweede deel steunt enkel op geschreven bronnen en ook dat maakt dit deel armer in vergelijking met het eerste.